

Urfa Dede Osman Avni Tekkesine Ait Tarikat Eşyaları

Religious Order Items from Urfa Dede Osman Avni Lodge

Gül Güler*

*Doç.Dr., Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü, Urfa, Türkiye
Associate Professor, Harran University, Faculty of Theology, Department of Islamic History and Arts,
Urfa, Türkiye*

gulguler67@hotmail.com | <https://orcid.org/0000-0002-7118-6469>

*Corresponding Author / Sorumlu Yazar

Mustafa Güler

*Doç.Dr., Harran Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Mimarlık Bölümü, Urfa, Türkiye
Associate Professor, Harran University, Faculty of Theolog, Department of Architecture, Urfa, Turkey
mustafaguler@harran.edu.tr | <https://orcid.org/0000-0001-9108-8818>*

Article Type / Makale Tipi

Research Article / Araştırma Makalesi

DOI: <https://doi.org/10.31591/istem.1271250>

Article Information / Makale Bilgisi

Received / Geliş Tarihi: 26.03.2023

Accepted / Kabul Tarihi: 30.05.2023

Published / Yayın Tarihi: 30.06.2023

Cite as / Atıf: Güler, Gül - Güler, Mustafa. "Urfa Dede Osman Avni Tekkesine Ait Tarikat Eşyaları". *İstem* 41 (2023), 79-110.

Plagiarism / İntihal: *This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software. / Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi.*

Copyright / Telif Hakkı: "This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY-NC 4.0) / Bu makale Creative Commons Atıf-GayriTicari- 4.0 (CC BY-NC 4.0) Uluslar arası Lisansı altında lisanslanmıştır."

Urfa Dede Osman Avni Tekkesine Ait Tarikat Eşyaları

Öz

İnsanlar tarih boyunca inanç ve düşünce ile ilgili soyut kavramları, çoğu zaman semboller aracılığıyla anlatmışlardır. İslam tasavvuf kültüründe de semboller, derin anlamlar içermesi açısından büyük önem taşımıştır. Özellikle tarikat eşyaları, Anadolu tekke kültüründe, kullanım ve giyim eşyası olan ve her tarikata göre şekli ve rengi farklılık gösteren, tekkelerde tarikatların hem gündelik hayatta hem de zikir ve merasimlerinde kullandıkları birer sembolik eşya olarak karşımıza çıkmaktadır.

Osmanlı'nın son döneminde Urfa'da yaşamış önemli bir Kadiri şeyhi olan Dede Osman Avni Tekkesi 'ne ait 4 alem, 1 tâc, 1 külah, 3 şamdan-çerağ, 1 keşkül, 1 mütteka, 1 asa (şeşper), 2 zikir kemeri, 1 lamba, 1 tespih, 1 seccade, 3 levha olmak üzere toplam 20 tarikat eşyası çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. Bu çalışmada eşyaların malzemeleri, teknikleri, süslemeleri, üzerlerindeki yazıları ve tarihleri incelenip değerlendirilmiştir. Çalışma kapsamında incelenen tarikat eşyalarında, maden, ahşap, kumaş, yün, porselen ve alçı malzemeler kullanılarak döküm, dövme, oyma, kalıp yapım teknikleriyle eşyalara şekiller verilmiştir. Eşyalar üzerinde bulunan süslemeler bitkisel, geometrik, nesnel motiflerden oluşmaktadır. Yazıların büyük bir kısmı dini içeriklidir. Süsleme ve yazılarda kazıma, kabartma, delik işi teknikleri kullanılmıştır. Çalışmada Urfa'da Dede Osman Avni Tekkesine ait olan tarikat eşyalarının tasavvuf kültürü- geleneğindeki sembolik anlamları üzerinde durulmuş ve bu eşyalar sanat tarihi disiplini içerisinde incelenerek bu konu ile ilgili literatüre katkıda bulunulması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Urfa, tarikat eşyaları, tekke kültürü, Dede Osman Avni, sembolizm.

A Meta-Synthesis Study: Qur'an Courses For 4-6 Years From The Eyes of Teachers

Summary

Throughout the history, the mankind have often explicated the abstract concepts related to belief and thought by way of symbols. The symbols were also of key importance in the culture of Islamic mysticism in terms of narrating what contains deeper meanings. In particular, in the Anatolian dervish lodge culture, the religious order items, which may be utility items and clothing items and vary in shape and color depending on the religious order, emerge as symbolic items utilized both in daily life and in tersanctus and ceremonies practiced in the lodges. Said items, so-called the sect gadgets, are symbolic elements that have been embodied in the course of enlightenment of the dervishes to the spiritual maturity by attributing spiritual meanings thereto by the mystics.

Total of 20 religious order items, i.e. 4 ensigns, 1 diadem, 1 capuche, 3 candelabras-candles, 1 bowl, 1 staff, 1 truncheon (şeşper), 2 dhikr belt, 1 lamp, 1 prayer beads, 1 prayer rug and 3 plates, all preserved at Dede Osman Avni Lodge, an important Kadiri sheikh who resided in Urfa during the final era of the Ottoman Empire, constitute the subject matter of this study. The materials, techniques, adornments, as well as the inscriptions thereon and historical aspects of said items were analyzed and evaluated in this study. The religious order items analyzed under the study were made of materials such as metal, wood, fabric, wool, porcelain and plaster by employing techniques such as casting, forging, carving and molding to shape said items. Engraving, embossing and puncturing techniques were employed to create the ornaments and inscriptions thereon. The compositions depicted on the adornments consist of vegetal and geometric motifs as well as motifs featuring objects, while majority of the inscriptions on the items are of religious nature. The study elaborated on the symbolic meanings of the religious order items preserved at Dede Osman Avni Lodge in Urfa in the Islamic mysticism culture-tradition, and said items were analyzed in the sense of art history discipline with intentions to contribute to the literature relevant with this subject.

Keywords: Urfa, religious order items, dervish lodge culture, Dede Osman Avni, symbolism.

Giriş

Bir tarîkâta mensup dervişlerin zikir ve ibâdet ettikleri ve içinde tarîkatın gerektirdiği şekilde yaşadıkları yer, dergâh anlamına gelen tekke¹, Osmanlı Döneminde tasavvuf hayatının önemli merkezlerinden biri olmuştur. Tekkeler, belli bir tarikatın tasavvuf düşüncesinde şekillenerek, toplumun dini hayatında ahlaki terbiyenin kazandırılması için büyük rol oynayan kurumlar olarak hizmet vermişlerdir.

Önemli bir tasavvuf kültürüne sahip olan Urfa şehrinde de Osmanlı Dönemi'nde çok sayıda tarikat ve tarikatlara ait tekke yapıları² ve bu müesseselerde yetişen büyük tasavvuf âlimleri bulunmaktadır. Urfa'da Osmanlı'nın son döneminde şehrin dini ve manevi hayatına yön veren bu manevi şahsiyetlerden biri de Dede Osman Avni'dir. Mevlid-i Halil (Dergâh) Cami'nin doğu tarafında yer alan hazirede³ metfun olan Dede Osman Avni'ye ait mezar taşında 1300/1883 yılında vefat ettiği yazmaktadır.⁴

Mezar taşından Seyit olduğu "Şeyh seyit Abdal Muhammed Baba oğlu Şeyh Seyit Dede Osman Avni" ibaresiyle öğrenilen Dede Avni'nin babası Abdal Muhammed ve dedesi Derviş Eyüp de Kadiri Tarikatı halifelerindedir. Dede Osman Avni, babası ve dedesi aynı hazirede yan yana defnedilmişlerdir.⁵

Kadiri Tarikatının Halisiye kolundan olan Dede Avni, icazetini Erbil'de Ziyeddin Abdurrahman Halis Efendi'den almıştır.⁶ Dede Osman Avni, Kadiri Tarikatının Urfa ve çevresinde yayılmasında büyük rol oynamış bir şeyhtir ve uzun yıllar hizmet ettiği Mevlid-i Halil Cami'ni bir tekke-dergâh gibi kullandığı için de buraya Dergâh Camii denilmiştir.

Günümüzde Mevlid-i Halil Cami'nin doğu tarafında bulunan ve Hz.İbrahim'in doğduğu varsayılan mağaranın hemen önünde bir oda içerisinde, Dede Osman Avni ve Kadiri Tarikatına ait olan 20 adet tarikat eşyası bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. Makalemizde ele alınan bu tarikat eşyaları⁷ daha önceden çalışılmamış ve bir arada yayınlanmamıştır.

Dede Avni dergâhına ait bu eşyalar, 13 sancak⁸, 4 alem, 1 tâc, 1 külâh, 3 şamdan-çerağ, 1 keşkül, 1 mütteka, 1 asa-şesper, 2 zikir kemeri, 1 lamba, 1 tespih, 1 seccade, 3 levhadır.

¹ İlhan Ayverdi, *Kubbealtı Lugati* (İstanbul: Mas Matbaacılık, 2006), 3/ 3090.

² Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2000), 3/ 149-160; Yasin Taş, *Kadı Sicillerine Göre XIX. Asrın İkinci Yarısında Urfa'da Sosyal Hayat* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2013), 286.

³ Gül Güler, "Urfa Dede Avni Haziresindeki Tarihi Mezar Taşları" *Sufî Araştırmaları Dergisi* 5(9) (2014),63-99.

⁴ Güler, "Urfa Dede Avni Haziresindeki Tarihi Mezar Taşları", 63-99.

⁵ Güler, "Urfa Dede Avni Haziresindeki Tarihi Mezar Taşları", 63.

⁶ Ali Tenik, "Urfa'da Her Gün Yad Edilen Bir Kadiri Şeyhi: Dede Osman Avni" *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 40 (2018), 31-49.

⁷ Dede Osman Avni ve Kadiri Tarikatına ait bu tarikat eşyaları, Şanlıurfa Valiliği, Çevre Koruma Vakfı Müdürü Siracettin İlhan tarafından toplanmıştır. Çalışmamızda bize sağladığı yardımlardan dolayı şahsına teşekkür ederiz.

⁸ Tekkeye ait olan on üç adet sancak daha önceden yayınlandığı için bu çalışmada yeniden değerlendirilmemiştir. Gül Güler, "Urfa Dede Osman Avni Dergâhına Ait Sancaklar" *İstem* 38 (2021), 217-246.

Dede Osman Avni tekkesinde, bir kısmı şeyhe ait, bir kısmı da tekkeye ait olan tarikat eşyaları, bu çalışmada incelenmiş ve değerlendirilmiştir. Çalışma kapsamında tekke eşyalarının ölçüleri alınmış, fotoğraflanmış, malzemeleri ve teknikleri incelenerek, üzerindeki yazılar okunmuş, daha sonra da bu eşyaların şekil, malzeme, teknik, süsleme, yazı ve tarih olarak tasnifi yapılmıştır.

1. Dede Osman Avni Tekkesine Ait Tarikat Eşyalarının Tasavvuf Kültürü-Geleneğindeki Tanımı, Sembolik Anlamları ve Kataloğu

Tekkelerde tarikat eşyası, tarikat araç gereci anlamında "Cihaz-ı Tarikat" diye de ifade edilen ve tarikatlarda görülen kullanım ve giyim eşyasına verilen isimdir. Şeyh ve dervişlerin zikir, merasim ve gündelik hayatta kullandıkları şahsi eşya olarak tâc, külah, sarık, hırka, kemer, tekkeye ait olarak da mütteka, keşkül, asa-şesper, alem, sancak, şamdan-çerağ, tespih, seccade, levha, teber, tığbend, palhenk gibi eşyalar kullandıkları bilinmektedir. Tarikatlarda ortak olarak görülen ve her tarikata göre şekli ve renkleri değişen bu tarikat eşyaları mübarek sayılarak sahiplerine belli bir merasimle ve dua eşliğinde şeyh tarafından verilmiş veya şeyhe tekkeye sunulmuştur.⁹

Tarikat eşyaları, derin anlamlar içermesi açısından büyük önem taşıyan ve tekkelerde tarikatların hem gündelik hayatta hem de zikir ve merasimlerinde kullandıkları birer sembolik eşya olarak görülmektedir.

Tasavvuf kültüründe tarikat eşyalarının her biri canlı birer varlık gibi kabul edilerek müritlerin bunlara saygı göstermesi ve eğitimlerinde mesafe kat etmesi bakımından bu eşyaların derûnî anlamlarının farkına varmasının önemli olduğu görülmektedir.¹⁰ Tarikat eşyalarında şekil değil, öz önemli olmuştur, bu sebeple de bir dervişin eğitiminde sembolik değeri olan bu eşyaları kazanması ve bunları hak ettiği şekilde muhafaza etmesi, onun Hakka ulaşmasına vesile olarak görülmüştür.¹¹

Dede Avni dergâhına ait, günümüze ulaşabilen ve bu çalışmada kapsamında incelenen eşyalar, alem, tâc, külah, şamdan-çerağ, keşkül, mütteka, asa-şesper, zikir kemeri, lamba, tespih, seccade ve levhalardan oluşmaktadır.

1.1.Alem

Alem, Arapça bir kelime olup ilm, "bilmek, bildirmek, işaret etmek" kökünden türemiş bir isimdir. Sözlükte işaret, alâmet, nişan ve sembol anlamına gelen alem,¹² bir şeyi tanıtmak için kullanılan işaret, yolun ve dinin işareti olarak kullanılmaktadır.¹³ Bayrak ve sancak anlamı da olan alem¹⁴, genellikle altında topluluk-

⁹ Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü* (İstanbul: Ağaç Kitabevi Yayınları, 2009), 131.

¹⁰ Güldane Gündüzöz, "Tasavvuf Kültüründe Hırka, Alem ve Seccade" *Akademik Bakış Dergisi* 64 (2017), 79-94.

¹¹ Gündüzöz, "Tasavvuf Kültüründe Hırka, Alem ve Seccade", 80.

¹² Ayverdi, *Kubbealtı Lugati*, 97.

¹³ Ragıp İsfahani, *Mu'cem Müfredat El Faz El-Kur'an* (Beyrut:1972), 355.

¹⁴ Devletin bayrak ve sancaklarında görülen alemler, bayrak ve sancağın sahip olduğu manevi gücü

ların birleştiği alâmet ve sancaklara ve bu hususta kullanılan işaretlere verilen isim olmuştur.¹⁵

Alem, tarikatlarda ait olduğu tarikatın bayrak ve sancaklarında kullanılarak, o topluluğu birlik ve beraberlik içinde tutan sembolik bir işaret olarak kabul edilmiştir. Her tarikata göre özel şekiller alan ve o tarikatın sembollerini üzerinde taşıyan alemlerin tarikatların, ayin ve törenlerinde kullanıldığı bilinmektedir.¹⁶ Alem, tarikatlarda manevi bir sembol olarak görülmüş, Peygamberimizin sancağıyla¹⁷ bütünleştirilerek tasavvuf erbabını uhrevi boyuta taşıyan bir figür olarak kabul edilmiştir.

Dede Osman Avni Tekkesine ait günümüze ulaşabilen 4 alem bulunmaktadır.

1 Numaralı Alemin Kataloğu

Alem, 42,5x18cm. ölçülerindedir (Şekil 1). Pirinç malzemeden döküm tekniğinde yapılmış olan alemin yazılarında ajur (delik işi) tekniği kullanılmıştır.

Alem silindirik gövdeye sahip sap kısmı ve bunun üzerinde bulunan gövde kısmından oluşmaktadır. Sapın alt kısmına yakın ince bir bilezik, üst kısmına daha yakın yapılmış basık dairevi şekle sahip bir boncuk-bilezik bulunmaktadır. Sap gövdeye lehimlenmiştir. Gövde damla şekline benzemektedir ve iç içe iki damla biçimi ince düz bir bordürle çerçeve oluşturmaktadır. Gövdenin ortasında kalan damla şeklindeki bölümde ajur tekniğiyle yazılmış yazılar yer almaktadır. Alemin gövdesi sap kısmının bitiminden tepedeki üçgen kısma kadar 20cm.dir. Alemin üst kısmında üçgen şeklinde, 3cm. ölçüsünde bir parça-tepelik bulunmaktadır. Bu tepelik gövdeye ok ucuna benzeyen bir parça ile iki çiviyle perçinlenmiştir.

Alemin üzerindeki yazılar; Kelime-i Tevhid

لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مُحَمَّدٌ الرَّسُولُ اللَّهُ

“İla ilahe illallah Muhammedün resûlullah”

Türkçesi: “Allah’tan başka Tanrı yoktur, Muhammed Allah’ın elçisidir.”

Alem üzerinde herhangi bir tarih mevcut değildir.

2 Numaralı Alemin Kataloğu

Alem, 41x23cm. ölçülerindedir. (Şekil 2). Bakır malzemeden döküm tekni-

→

temsil etmişlerdir, bu yüzden de çoğu zaman alem, bayrak ve sancakla aynı anlamı taşımıştır. Damga, işaret ve sembol anlamında kullanılan alemlerin, mimaride genellikle yapıların kubbe ve külahlarının tepelerinde yer aldığı da görülmektedir.

¹⁵ Celal Esat Arseven, *Sanat Ansiklopedisi* (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1983), 39.

¹⁶ Abdülbaki Gölpınarlı, *Tasavvuftan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri* (İstanbul: İnkılap ve Aka Kitabevi, 1977), 20; Gül Güler, “Mevlevi Ve Bektaşî Tarikatlarına Ait Bir Grup Bayrak Ve Sancak Alemleri” *Journal Of Turkish Studies* 13/10 (2018), 358.

¹⁷ Tarikatta kullanılan alem (bayrak) ve raye (sancak) büyük cihat kabul edilen nefisle mücadelede derişlerin fakr ordusu içinde saf tutup sebat etmelerine bir işaret kabul edilmiştir. Bu sebeple alem, tarikat eşyaları arasında tarikatın önemli bir sembolü olmakla birlikte “mahşerde Müslümanların Hz. Muhammed’in sancağının-aleminin altında toplanmak” ile ilişkilendirilerek tarikat erbabını bu dünya nimetlerinden kurtarıp öbür dünyaya hazırlayan önemli bir manevi unsur olarak görülmüştür. Mustafa Tahralı, “Rifâiyye” *Türkiye’de Tarikatlar Tarih ve Kültür* Ed. Semih Ceyhan (İstanbul: İSAM Yayınları, 2015), 312.

ğinde yapılmış olan alemin yazılarında ajur (delik işi) tekniği kullanılmıştır.

Alem silindirik gövdeye sahip sap kısmı ve bunun üzerinde bulunan gövde kısmından oluşmaktadır. Silindir sap aşağıdan yukarıya doğru daralarak yapılmış ve birkaç çivi ile gövdeye perçinlenmiştir. Sap 18cmdir. Gövde daire şeklindedir ve kalın bir bordür çerçeve oluşturmuştur. Bu bordürün ortasında kalan dairevi alanda **“Allah”** yazısı bulunmaktadır. Gövdenin boy ve eni 23cmdir.

Alem üzerinde, **“Allah”** الله yazılıdır ve herhangi bir tarih mevcut değildir.

3 Numaralı Alemin Kataloğu

Alem, 18x24cm. ölçülerindedir (Şekil 3). Pirinç malzemeden döküm tekniğinde yapılmış olan alemin yazı ve süslemelerinde kazıma ve kabartma teknikleri kullanılmıştır.

Alemin bugün sap kısmı mevcut değildir, gövdenin de sol alt kısmı ve üstteki tepelik bölümü kırılmıştır. Alem gövdesi damla şekline benzemektedir. Gövdenin yüzeyi sağ kenarda 1cm, tepede yaklaşık 3cm genişliğinde bir bordür kalacak şekilde dairevi bir madalyonla kaplanmıştır. Dairenin içindeki alem yüzeyi yatay olarak üç bölüme ayrılmıştır. Zeminde kıvrık dallar arasında yer alan palmet ve rumi motiflerinden oluşan bitkisel bir süsleme ve üzerinde yazı görülmektedir.

Alem üzerindeki yazılar;

Alemin üst kısımdaki ilk bölümü okunamamıştır.

Üstte son kısımda **“Seyyid Ahmed Rufai”** سيّد احمد الرفعي yazmaktadır.

Altta alem gövdesinin yüzeyinde;

“Saff Suresi 13.ayet”

نَصْرٌ مِنَ اللَّهِ وَفَتْحٌ قَرِيبٌ

“Nasrun minallahi ve fethun karib”

Türkçesi: “Allah’tan yardım ve yakın bir fetih. Müminleri (bunlarla) müjdele) yazılıdır.

Alem üzerinde herhangi bir tarih mevcut değildir.

4 Numaralı Alemin Kataloğu

Alem, 9x9cm. ölçülerindedir (Şekil 4). Demir malzemeden döküm tekniğinde yapılmış olan alemin yazı ve süslemesinde ajur (delik işi) tekniği kullanılmıştır.

Alemin bugün sap kısmı mevcut değildir, sadece gövdesi bulunmaktadır. Gövde daire şeklindedir ve içi içe yapılmış iki daire arasında ince bir bordür şeklinde boşluk vardır. Gövdenin ortasında kalan daire şeklindeki bölümde ajur tekniğiyle yazılmış yazı yer almaktadır. İçteki ve dıştaki dairelerin birleşim yerlerinde küçük birer yaprak motifi bulunmaktadır.

Alem gövdesinin orta bölümünde; **“Maşallah”** ما شاء الله yazılıdır. Alem üzerinde herhangi bir tarih mevcut değildir.

1.2.Tâc

Tâc, Farsça kökenli bir kelime olup süslü başlık anlamına gelmektedir. Hü-

kümdarlık alâmeti¹⁸ olarak giyilen, üstünlük, kudret ve kuvvet sembolü olarak başa konan ve genellikle kıymetli taşlarla süslü baş kisvesine verilen isimdir.¹⁹

Tasavvuf kültüründe ise tâc, tarikatlarda şeyhlerin ve sülûkte belli bir mer-tebeye ulaşmış dervişlerin tarikat kıyafeti olarak başlarına giydikleri ve her tarika-ta göre farklı şekil ve renkte yapılmış olan başlıklardır.²⁰ Tâc, tasavvufta manevi makamın bir işareti olmuş, “tâc-ı şerif, tâc-ı edeb, tâc-ı saâdet” gibi saygı ifade eden sıfatlarla birlikte kullanılarak, farklı özellikleriyle giyen kişinin hangi tarikata men-sup olduğunu göstermiştir.²¹ Tarikat tâclarını birbirinden ayıran en önemli işaret terkli(dilimli, parçalı) veya terksiz oluşlarıdır.²²

Tâc, tarikatların en önemli temsili unsurları arasında yer almıştır, tâcı giy-mek,²³şeyh ile mürit arasında mânevî bir irtibatın oluşmasını sağlayan maddî vası-ta olarak görülmüştür.²⁴

Dede Osman Avni Tekkesine ait günümüze ulaşabilen 1 tâc bulunmaktadır.

Tâcın Kataloğu

Tâc, 15x26,5cm. ölçülerinde olup, derinliği (içten) 8cm. dir (Şekil 5-6). Ke-ten, pamuk, yün, tülbent malzeme kullanılarak kalıp tekniğinde yapılmıştır. Süsle-me tekniği dikıştır.

Tâc, keten kumaşın ikiye katlanıp dikilmesi ve içine pamuk doldurulup dai-revî bir şekil verilmesiyle yapılmıştır. Tâcın yan kısımlarına aynı büyüklükte dikiş-ler yapılmış, alt ve üst kısımdan ipe büzüştürülerek istenen şekil verilmiştir.

Dairevi bir şekle sahip olan tâcın başa geçen alt kısmı (lenger) geniş ve yük-sek yapılmıştır. Bu bölümün üzeri ten rengi tülbentle(ısabe) şeritler halinde ver-ev olarak sarılmıştır. Başlığın üstte kalan tepe kısmı (kubbe) dört terklidir.²⁵ Bu bö-lümün tam ortasında beyaz iplik kullanarak zincirle iç içe yapılmış iki küçük daire motifi ve bunun içerisinde kumaştan birazda kabartılarak yapılmış sekiz kollu ka-diri gülü²⁶ bulunmaktadır.

¹⁸ Mehmet Zeki Pakalın, “Tâc Giydirmek”. *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: Maarif Basımevi, 1954), 3/371-372; Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, 620.

¹⁹ Ayverdi, *Kubbealtı Lugati*, 2987.

²⁰ Ayverdi, *Kubbealtı Lugati*, 2987.

²¹ Semih Ceyhan, “Taç”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 39/362-365.

²² Yahyâ Âgâh b.Sâlih el-İstanbulî, *Mecmu'atü'z-Zara'if Sandukatu'l-ma'arif. Tarikat Kıyafetlerinde Sembolizm*, Çev.Serhan Tayşi (İstanbul: Ocak Yayınları, 2002), 51.

²³ Pakalın, “Tâc Giydirmek” *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, 371.

²⁴ Güldane Gündüzöz, *Tasavvuf Kültüründe Tâc Sembolizmi* (Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2016), 83.

²⁵YahyâÂgâh'a göre dört terkli, çuha üzeri işlemeli, destarlı ve müjgânliTâc icat eden Abdülkâdir-i Geylânî'dir. Bu Tâca Özbek tacı, İbrâhim Edhem'e nisbetle edhemî taç adı da verilmiştir. Halvetî tacı dört terkli, kırk dallıdır ve Karabâs-ı Veli'ye göre taçların en üstünüdür. Yahya Agâh b. Salih el-İstanbulî, *Mecmu'atü'z-Zara'if Sandukatu'l-ma'arif. Tarikat Kıyafetlerinde Sembolizm*, 51.

²⁶Tarikat tâcının merkezine, tepesine dikilen ve bir çuha üstüne işlenmiş olan şekillere “gül” ismi verilmiştir. Gölpınarlı, *Tasavvuftan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri*, 127. Hz. Peygamber'in teri gül gibi koktuğu için terlediği zaman ashabın etrafına toplandığı rivayet edilmiştir. Genel kabule göre “gül”, Hz. Peygamber'i işaret etmesi bakımından dünyadaki en değerli çiçektir. Bu sebepten sûfi tâcında gül motifi, Hz. Peygamber'in sembolü olarak kabul edilmiştir. Mustafa Kara, “Gül Risâlesi” *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*5(1993),11-23.

Tâcın tepesi dört eşit parçaya ayrılmıştır. Her bölüm yukardan aşağıya doğru küçülen "v" şeklindeki şeritlerden oluşmuştur. Bu bölümlerde her iki yanda beş şerit olmak üzere toplam on şeritten oluşan ve bütününde kırk şerit bulunan bir düzenleme görülmektedir. Şeritlerin çerçevesini beyaz iplikle yapılmış zincir şeklindeki kompozisyon oluşturmuştur. Dört bölümün en altında yer alan üçgen kısım ise beyaz iplikle yapılmış zincir kompozisyonuyla altı kısma ayrılmıştır.

Tâcın iç kısmında pamuklu kumaş kullanılmıştır. Tâcın yanlarına gelen bölümler baklava dilimi şeklinde dikilmiştir, tepenin iç kısmında kalan bölüm ise adeta bir çarkifelek motifi gibi yapılmıştır. Tâcın tepe kısmında dıştan görünen yüzünde yer yer kumaşın yıprandığı görülmektedir

1.3.Külâh

Farsça bir kelime olan külâh, genellikle tepesi sivri, dikişsiz, devetüyü rengi veya daha açık renkte, tek parça keçeden yapılmış başa giyilen başlıklara verilen isimdir.²⁷ Tasavvuf kültüründe külâh, dervişlerin kullandıkları başlığın adıdır ve Mevlevîlerin giydiği sikkeye de, "Külâh-ı Mevlevî" denilmiştir.²⁸ Başa giyilen ve külâh, kavuk, takke, fes gibi isimler alan erkek başlığı sultanların başlarında ve tarikat eşyalarında tâc adını alırken; Arap geleneğinde imâme ve daha çok halk deyişile-imme, Fârisî kültürde destar/amâme, Türk kültüründe ise sarmak fiilinden-sarık adıyla²⁹ günlük hayatta halk tarafından kullanılmıştır. Külâh özellikle Türk toplumlarında halk ve askerler tarafından yüzyıllarca giyilmiş bir başlık olmuştur. Tekeye ait 1 külâh bulunmaktadır.

Külâhın Kataloğu

Külâh, 24x27,5cm. ölçülerindedir (Şekil 7). Keçe malzeme kullanılarak kalıp tekniğinde yapılmıştır.

Külâh, tepesi sivri, dikişsiz, açık renkte, tek parça keçeden yapılmış olup tepme keçe tekniği ile kalıplanmıştır. Devetüyü renginde olan başlık yuvarlatılmış bir konik şekline benzemektedir. Başa geçen alt kısmı biraz daha geniş olup yukarıya doğru daralarak sivrilmekte ve üst tarafı yuvarlatılmış bir şekilde yapılmıştır. Başlığın altında yaklaşık 5cm.lik bir bölüm yukarıya doğru katlanmıştır. Başlığın malzemesinde yer yer yıpranma görülmektedir.

1.4.Şamdan-Çerağ

Farsça bir kelime olan çerağ, sözlükte yağ kandili ve genellikle mum, meş'ale gibi ışık veren şey, yağa bulanıp yakılan fitil olarak tanımlanmıştır.³⁰ Işık, nur, alev gibi anlamları da olan çerağ, kandil, şamdan ve mum gibi eşyalarla aynı anlamda kullanılmıştır.

Çerağ, kandil, şamdan temelde birer aydınlatma aracı olmalarının yanı sıra özellikle "ilahi ışık" semboli çerçevesinde tekke kültüründe tarikatların önemli

²⁷ Reşat Ekrem Koçu, *Türk Giyim Kuşam ve Süsleme Sözlüğü* (Ankara: Sümerbank Yayınları, 1967), 87.

²⁸ Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, 162.

²⁹ Koçu, *Türk Giyim Kuşam ve Süsleme Sözlüğü*, 202.

³⁰ Ayverdi, *Kubbealtı Lugati*, 557.

sembolik unsurları arasında yer almışlardır.³¹

Kur'an-ı Kerimde bazı ayetlerde³² Allah'ın nuru ve Hz.Muhammed'in ışığı "ışık yayan kandillere" benzetilmiştir. Bu yüzden kandil ile aynı anlamda kullanılan çerağ olmadan gece karanlığında istenilen yere gidilemeyeceği gibi, Peygamberimizin çerağa benzetilen varlığı olmadan da yokluğun karanlığında kalınacağı ve varlığın aydınlığına yol bulunamayacağı vurgulanmıştır.³³

Tekkeleri aydınlatmak için kullanılan çerağ, Hz.Muhammed'in nurunu, kudretini sembolize ettiğine³⁴ ve Peygamberin ışığı olarak insanları aydınlığa kavuşturduğuna inanılan bir eşya olarak kabul edilmiştir.

Tekkeye ait 3 Şamdan-Çerağ ve 1 adet gaz lambası (çerağ) bulunmaktadır.

1 Numaralı Şamdanın (Çerağ) Kataloğu

Şamdanın yüksekliği 148cm.dir (Şekil 8). Pirinç malzemeden döküm tekniğinde yapılmıştır. Süslemelerde kazıma ve kabartma teknikleri kullanılmıştır.

Şamdan, kaide, gövde ve baş olmak üzere üç kısımdan oluşmaktadır. Kaide dairevi bir şekle sahip olup eşit aralıklarla yapılmış beş ayak üzerine oturmuştur. Şamdanın kaidesini en dışta yaklaşık 2cm. genişliğinde dairevi bir bordür çevrelemektedir. Bunun içinde kalan bölüm eşit aralıklarla 12 yivli yapılmıştır. Kaidenin dış bordüründen aşağıya doğru uzanan eşit aralıklarla yerleştirilmiş beş ayak bulunmaktadır. Silindirik gövdeye sahip bu ayaklar yukarıdan aşağıya doğru daralarak inmektedir. Kaideye birleştikleri yerin iki yanında birer yaprak motifi bulunmaktadır. Zemine bastığı uç kısmında ise ortada külah gibi sivri bir tepecik, altında ise beş adet üçgen şeklinde yapılmış taban kısmı bulunmaktadır.

Kaideden gövdeye alttaki daha geniş, üstteki biraz daha ince üst üste yapılmış iki bilezikle geçilmektedir. Şamdan gövdesinin alt kısmında bileziklerin hemen üstünde lale motifi gibi yapılmış bir bölüm yer almaktadır. Gövdesi dışarıya doğru şişkince yapılan bu bölüm, aşağıdan geniş başlayıp yukarıya doğru sivrilerek uç kısmı dışa taşan büyük yaprak motiflerine benzeyen düzenlemelerle dört kısma ayrılmıştır. Her bölümün içerisinde küçük motiflerle yapılmış süsleme görülmektedir. Bu bölümün üstünde bulunan çok şişkin olmayan ince bilezik adeta aynı büyüklükteki küçük yaprak motiflerinin uç kısımlarının dışarı taşmış ve yan yana yapılmış hali gibidir.

Yukarıya doğru silindirik olarak devam eden gövdenin orta kısmında, altta yer alan ve lale kompozisyonuna benzeyen düzenlemenin benzeri aynı büyüklükte ve altlı üstlü yapılarak yerleştirilmiştir. Bu bölümün üzerinde devam eden silindirik gövde tepede başlık kısmıyla bitmektedir.

³¹ Lütfiye Göktaş Kaya, "Mevlevilik Felsefesinden Yola Çıkarak Din-Sanat İlişkisi" *Türk Kültürü, Edebiyatı ve Sanatında Mevlâna ve Mevlevilik*, Ulusal Sempozyum Bildiriler Kitabı(2007), 478.

³²Kur'an-ı Kerim Meali, (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayını, 2010), en-Nûr 24/35-36, el-Furkân 25/61, Nûh 71/16, Fussilet 41/12, el-Mülk 67/5, el-Ahzâb 33/45-46) ; Nebi Bozkurt, "Kandil", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 24/299-300.

³³ Yahya Agâh b. Salih el-İstanbulî, *Mecmu'atü'z-Zara'if Sandukatü'l-ma'arif. Tarikat Kıyafetlerinde Sembolizm*, 299.

³⁴ Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, 54.

Şamdanın başlığı 12 dilimli dairevi bir kaide üzerine oturmaktadır. Bunun devamındaki ince bir bilezik üzerinde aynı büyüklükte yan yana yapılmış dairelerden oluşan bir düzenleme görülmektedir. Bileziğin üzerinde silindirik gövde ile devam eden bölüm laleye benzer bir başlıkla son bulmaktadır. Üst kısmı üçgen ve dışarıya doğru kıvrımlı yapılmış altı yaprak motifinin ön yüzlerinde, kazıma tekniğiyle yapılmış kıvrık dal ve çizgiler yer almaktadır.

2 Numaralı Şamdanın (Çerağ) Kataloğu

Şamdanın yüksekliği 148cm.dir (Şekil 9). Pirinç malzemeden döküm tekniğinde yapılmıştır. Süslemelerde kazıma ve kabartma teknikleri kullanılmıştır.

Şamdan, kaide, gövde ve baş olmak üzere üç kısımdan oluşmaktadır. Kaide dairevi bir şekle sahip olup eşit aralıklarla yapılmış beş ayak üzerine oturmuştur. Şamdanın kaidesini en dışta yaklaşık 2cm. genişliğinde dairevi bir bordür çevrelemektedir. Bunun içinde kalan bölüm eşit aralıklarla 12 yivli yapılmıştır. Kaidenin dış bordüründen aşağıya doğru uzanan eşit aralıklarla yerleştirilmiş beş ayak bulunmaktadır. Silindirik gövdeye sahip bu ayaklar yukarıdan aşağıya doğru daralarak inmektedir. Kaideye birleştikleri yerin iki yanında birer yaprak motifi bulunmaktadır. Zemine bastığı uç kısmında ise ortada külah gibi sivri bir tepcecik, altında ise beş adet üçgen şeklinde yapılmış taban kısmı bulunmaktadır.

Kaideden gövdeye alttaki daha geniş, üstteki biraz daha ince üst üste yapılmış iki bilezikle geçilmektedir. Şamdan gövdesinin alt kısmında bileziklerin hemen üstünde lale motifi gibi yapılmış bölüm yer almaktadır. Gövdesi dışarıya doğru şişkince yapılan bu bölüm, aşağıdan geniş başlayıp yukarıya doğru sivrilerek uç kısmı dışa taşan büyük yaprak motiflerine benzeyen düzenlemelerle dört kısma ayrılmıştır. Her bölümün içerisinde küçük motiflerle yapılmış süsleme görülmektedir. Bu bölümün üstünde bulunan çok şişkin olmayan ince bilezik adeta aynı büyüklükteki küçük yaprak motiflerinin uç kısımlarının dışarı taşmış ve yan yana yapılmış hali gibidir.

Yukarıya doğru silindirik olarak devam eden gövdenin orta kısmında, altta yer alan ve lale kompozisyonuna benzeyen düzenlemenin aynısı aynı büyüklükte ve altlı üstlü yapılarak yerleştirilmiştir. Bu bölümün üzerinde devam eden silindirik gövde tepede başlık kısmıyla bitmektedir.

Şamdanın başlığı 12 dilimli dairevi bir kaide üzerine oturmaktadır. Bunun devamındaki ince bir bilezik üzerinde aynı büyüklükte yan yana yapılmış dairelerden oluşan bir düzenleme görülmektedir. Bileziğin üzerinde silindirik gövde ile devam eden bölüm laleye benzer bir başlıkla son bulmaktadır. Üst kısmı üçgen ve dışarıya kıvrık yapılmış altı yaprak motifinin dışarıya bakan ön yüzlerinde kazıma tekniğiyle yapılmış kıvrık dal ve çizgiler yer almaktadır.

3 Numaralı Şamdanın (Çerağ) Kataloğu

Şamdanın yüksekliği 65,5cm. dir. Ağız çapı 14cm, kaide çapı ise 29cm. ölçülerindedir (Şekil 10). Pirinç malzemeden döküm tekniğinde yapılmıştır. Süslemelerde kazıma ve kabartma teknikleri kullanılmıştır.

Şamdan, kaide, gövde ve baş olmak üzere üç kısımdan oluşmaktadır. Kaide, en dışında yan yana üçgenlerle kıvrımlı yapılmış dairevi bir şekle sahiptir. Bunun hemen iç kısmında ince dairevi çerçevelerle yukarıya doğru kademelenme sağlan-

mıştır. Kaidenin ortasına gelen alan geniş dairevi bir bordür şeklindedir ve tam ortasından yukarıya doğru gövdenin altlığı yükselmektedir.

Şamdan gövdesinin en alt kısmı bir kaidenin üzerine oturmuştur. Bunun üzerinde birkaç sıra ince bilezikten sonra şişkin bir bilezikle silindirik gövde yukarıya doğru incelenerek devam etmektedir. Gövdenin üzerinde kazıma tekniği ile yapılmış dairevi düzenlemeler vardır. Gövdenin tam ortasına gelecek şekilde iki dairevi basık bilezik arasında baklava dilimi gibi yapılmış üzeri yivli bir bölüm bulunmaktadır. Bu bölümden gövde yukarıya doğru genişleyen silindirik bir şekilde devam etmektedir. Buranın hemen üstünde kenarları üçgenlerle kıvrımlı yapılmış dairevi bir tabla yer almaktadır. Tablanın ortasından devam eden gövdenin ortasında basık şişkin bir bilezik, bunun alt ve üstünde aynı uzunlukta yapılmış armudi birer bilezik görülmektedir. Gövdenin tepesinde yer alan başlık kısmı ise beş farklı genişlikteki bileziklerin üst üste yapılmasıyla oluşmuştur.

Lambanın (Çerağ) (gaz lambası) Kataloğu

Lambanın, yüksekliği 62cm. kaide çapı ise 16cm. ölçülerindedir (Şekil 16). Pirinç, porselen ve cam malzeme kullanılarak döküm ve kalıp tekniğinde yapılmıştır. Süslemelerde kazıma ve kabartma teknikleri kullanılmıştır.

Lamba, kaide, gövde ve baş olmak üzere üç kısımdan oluşmaktadır. Kaide pirinç malzemeden dairevi bir şekle sahip olup belli aralıklarla yapılmış dört ayak üzerine oturmuştur. Kaidenin en altındaki ince dairevi bordürden aşağıya doğru uzanan eşit aralıklarla yerleştirilmiş dört ayak bulunmaktadır. Üst kısmı, iki yana açılmış birer dala benzeyen geniş bir yaprak gibi başlayıp aşağıya doğru daralarak dikdörtgen birer çubuk gibi inmektedir. Ayakların alt kısmı her iki yan ve orta kısmında yukarıya doğru hafif kıvrımlı olarak bitmektedir. Ayakların ortasında kalan bölümün tam ortasında kalan yüzeyde, aşağıdan yukarıya doğru üç dal şeklinde açılmış bir yaprak ve bunun tam altında yer alan küçük dairevi bir madalyon görülmektedir.

Kaideden gövdeye alttaki daha ince, üstteki biraz daha geniş ve en üstündeki de ince olan kademeli üç bilezikle geçilmektedir. Gövde mor renkli porselen malzemeden aşağıdan yukarıya doğru genişleyen silindirik bir şekle sahip olarak yapılmıştır. Gövde üzerinde koyu pembe renkle yer yer yapılmış beş kollu çiçek ve yaprak motifleri bulunmaktadır. Gövde dairevi geniş bir bilezikle bitmektedir. Bu kısmın üzerinde açık kahve renkli kıvrık dal ve küçük yaprak motifleri görülmektedir.

Gövdenin hemen üstünde pirinç, dairevi ince bir bilezik bulunmaktadır. Bileziğin üst kısmı, aralarında ince çubuklar bulunan aynı büyüklükte yan yana çerçevesi tırtıklı yapılmış baklava motifine benzeyen bir düzenlemeyle çerçevenmiştir.

Üstteki gaz lambası kısmı bulunan başlığın oturduğu bölümün en altı yarım daire biçiminde yapılmıştır. Bu bölümün üzerinde kazıma tekniği ile baklava motifi, düz çizgi ve küçük daire motifleriyle yapılmış geometrik süsleme görülmektedir. Bu bölümün üzerinde aynı genişlikte yapılmış ve ortalarında ince bir bilezik bulunan iki bilezik yer almaktadır. Ortadaki bileziğin bir bölümüne lambanın ayarını sağlayan küçük dairevi bir parça eklenmiştir edilmiştir.

Lambanın devam eden bölümünde iki yarım dairenin ortada ince şişkin bir bilezikle birleşmesiyle oluşmuş şişkin dairevi bir bilezik bulunmaktadır. Alttaki yarım dairenin üzerinde delik işi tekniğiyle yapılmış geometrik süsleme vardır. Süslemede yüzeyin alt ve üst kısmında eşit aralıklarla yan yana yapılmış küçük daire motifleri, bunların ortasında kalan bölümde ise bir uzun bir kısa küçük çubukların eşit aralıklarla yan yana yapılmasıyla meydana gelen bir düzenleme yer almaktadır. Bu bölümde lambaya, dışarıya doğru bir anahtar gibi uzanan ve lambanın ayarında kullanılan bir parça eklenmiştir.

Başlıktaki bu bölümün devamına dairevi dışa taşan geniş bir çember oturtulmuştur. Çemberin üst kısmında ortalarında da palmet motifine benzeyen yaprakların bulunduğu aynı büyüklükteki palmetlerin belli aralıklarla yan yana yapılmasıyla oluşan bir düzenleme bulunmaktadır. Çemberin alt kısmında ise aynı büyüklükteki yarım daire motiflerinin belli aralıklarla yan yana sıralanmasıyla oluşan bir düzenleme bulunmaktadır.

En üstteki lambanın oturduğu bölüm, kalın bir çember ve bunun üzerinde yer alan ajur tekniğiyle yapılmış bir çemberle bitmektedir. Tepedeki cam lamba aşağıdan yukarıya doğru daralan silindirik bir gövdeye sahiptir ve ağız kısmı yan yana küçük uçgenlerle olarak yapılmıştır.

1.5.Keşkül

Farsça kökenli bir kelime olup Türkçe’ de “fukara tası” veya “yoksul çanağı” anlamında kullanılmıştır.³⁵

Keşkül, tarikatlarda dervişlerin boyunlarına astıkları, halktan aldıkları yiyecekleri içine koydukları kaplara ve tekkede ibadetten sonra müritlere ikram etmek üzere içine şeker konulan taslara verilen isimdir.³⁶

“Sadaka kasesi”, “derviş çanağı” gibi isimlerle anılan keşkül ile “sadaka toplayan”, “muhtaç, yoksul, dilenci”³⁷, “dünya malından vazgeçmiş yoksul kişi”³⁸ olarak tanımlanan “derviş”, aynı anlamlara sahip olup manevi fakirliği temsil etmişlerdir. Tekke kültüründe dervişin manevi eğitimi boyunca halktan bir şeyler istemek için dilenmesi ve kendisine verileni ihtiyacı olana aktarması için kullandığı keşkül, nefis terbiyesinde sembolik değeri olan önemli bir tarikat eşyası olmuştur.

Tekkeye ait, günümüze ulaşabilen 1 keşkül bulunmaktadır.

Keşkülün Kataloğu

Keşkülün, yarım küre şeklindeki gövdesinin üst kısmı en16cm. gövdenin üstten alta kadar boyu (tam ortada) 6cm. ağız kısmı genişliği 10cm. ağız kısmının kalınlığı 0,4cm. dir. Zincir kısmından gövdeye kadar ise 45cm. dir (Şekil 11). Ah-

³⁵ Ayverdi, *Kubbealti Lugati*, 1662.

³⁶ Yahya Agâh b. Salih el-İstanbulî, *Mecmu’atü’z-Zara’if Sandukatu’l-ma’arif. Tarikat Kıyafetlerinde Sembolizm*. 171; Nurhan Atasoy, *Derviş Çeyizi Türkiye’de Tarikat Giyim Kuşam Tarihi* (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2005), 241.

³⁷ Tahsin Yazıcı, “Derviş”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 9/188-190.

³⁸ Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lugat* (Ankara: Aydın Kitabevi, 1998), 512.

şap-Hindistan cevizi malzemedden oyma tekniğinde yapılmıştır.

Keşkül, ağız, gövde ve kulp olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır. Ağız kısmı, çekik bir göze benzer şekilde yapılmıştır. Gövde, bir yarım küre parçasının yanlara doğru çekilerek sapa doğru yukarı uzatılması ile oluşmuş adeta bir gemi teknesine benzer şekilde yapılmıştır.

Keşkülde ağızla gövdenin birleştiği iki yanda, yarım daire şeklinde yapılmış birer kulp bulunmaktadır. Taşınabilme kolaylığı için kulpa zincir bağlanmıştır. Zincir, aynı büyüklükteki küçük dairelerin birbiri içine geçmesiyle oluşmuştur ve daha küçük bir zincire takılarak kulplara geçirilmiştir. Keşkül üzerinde herhangi bir süsleme, yazı ve tarih bulunmamaktadır.

1.6.Mütteka

Arapça bir kelime olan mütteka, dayanılacak şey demek olup ahşap ve maddeden yapılan bir değnek olarak tanımlanmıştır.³⁹

Tarikatlarda dervişin nefsinin eğitmek için yaklaşık kırk gün, günlük hayatından uzak kalarak bir şeyh gözetiminde küçük bir hücrede tek başına az uyuyup, az yiyip, sürekli ibadetle geçirdikleri bir çile süreci bulunmaktadır. Çile çeken dervişin ayak uzatması edeb dışı görüldüğü ve az uyuması gerektiği için dervişin çilehanede başını müttekaya dayayarak oturma vaziyetinde durduğu görülmektedir.⁴⁰

Tasavvuf erbabının seyrüsülukunda çok önemli bir aşama olan kırk günlük çilede, mütteka ve muin adı verilen ve dayanak olarak kullanılan tarikat eşyalarının manevi bir anlama sahip oldukları görülmektedir.

Tekkeye ait 1 mütteka bulunmaktadır.

Müttekanın Kataloğu

Mütteka, 63,5x2,5cm. ölçülerindedir. Baş kısmı ise 15,5cm. dir (Şekil 12). Ahşap malzemedden oyma tekniğinde yapılmıştır. Süslemede kazıma ve kabartma teknikleri kullanılmıştır.

Mütteka, uzun bir gövde ve gövdenin bitiminde yer alan çenenin dayandığı üst kısımdan meydana gelmiştir. Silindirik şekle sahip gövde, yekpare ağaçtan yapılmıştır. Uzun bir bastona benzeyen gövdenin alt kısmı gövdeye göre biraz daha ince yapılmış olup üst üste ince yedi dairevi bilezikten oluşmaktadır. Gövdede aşağıdan yukarıya doğru belli aralıklarla yapılmış beş adet dairevi boğum bulunmaktadır. Bu boncukların alt ve üst kısımlarında ince birer bilezik mevcuttur.

Gövdenin bitiminde yer alan baş kısmı kavisli yapılmıştır. Bir hilale benzeyen bu bölümün sağ tarafı aşağıya doğru bir daire gibi kıvrılmakta, sol tarafı ise bir üçgen gibi sivrilerek uzanmaktadır.

1.7.Asa- Şeşper

Arapçada değnek, baston anlamına gelen asâya, "mahşuk" ve "kadib" de de-

³⁹ Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, 192.

⁴⁰Yahya Ağâh b. Salih el-İstanbulî, *Mecmu'atü'z-Zara'if Sandukatü'l-ma'arif. Tarikat Kıyafetlerinde Sembolizm*, 220-221.

nilmektedir. ⁴¹ Uzun bir değnek şeklinde olan ve insanın yürürken dayanmak, destek almak için kullandığı asânın, tarikatlarda farklı boylarda “şesber” ve “zerdeste” adı ile çeşitlerinin olduğu da görülmektedir. Bu eşyalar şekil olarak asâya benzemelerine rağmen boyları daha kısa yapılmıştır. ⁴²

Tarikatlarda, asânın manevi bir gücü olduğuna inanılmış, özellikle Hz.İbrahim ve Hz.Musa'nın asâları ile göstermiş oldukları kerametler tarikat erbabı arasında saygıyla anlatılmıştır.⁴³ Asâ, Hz.Muhammed taşıdığı için, sünnet olarak görülmüş ve sünnete uygun olarak tarikat şeyhleri ve önemli din adamları tarafından da kullanılan bir tarikat eşyası olmuştur.⁴⁴

Tekkeye ait 1 Asa- Şesper bulunmaktadır.

Asa-Şesperin Kataloğu

Asa-şesper, 42,5x2,5cm. ölçülerindedir (Şekil 13). Ahşap-Abanoz ağacından oyma tekniğinde yapılmıştır. Süslemede kabartma tekniği kullanılmıştır.

Yekpare ağaçtan yapılmış asa, uzun bir gövde ve gövdenin bitiminde yer alan baş kısmından meydana gelmektedir. Asanın sap kısmı yani gövdesi, silindirik şekle sahiptir. Gövdeden baş kısmına konik bir parça ile geçilmektedir. Üstteki baş kısmı yatay üç, dikey sekiz dilimli bir küre şeklinde yapılmıştır. Sapın baş kısmına yakın yerde 8,5 cm. uzunluğunda silindirik bir demir parçası çivilerle gövdeye perçinlenmiştir.

1.8.Zikir Kemerî – Çile Kolonu

Tarikatlarda, “gayret kemerî”, “elif-nemed”, “şeddi şerit”, “kanberîye”, “tuğ-bend”, ve “palhenk” gibi isimler alan ve bele dolanarak bağlanan, kuşanılan bel bağına zikir kemerî denilmiştir.⁴⁵

Zikir kemerî, tarikatlarda şeyhten biat almış dervişlerin, tarikat kıyafeti olarak şeyh tarafından tekbirlerle bellerine bağlanan ve evliya hizmetine bel bağlayışın sembolü olarak “gayret kuşağı” ismiyle de anılan bir kemerdir.⁴⁶

Tarikatlarda dervişlerin nefislerini terbiye etmek için günlük hayatlarından uzaklaşıp küçük bir hücrede çile çekerek, Allah için sürekli ibadet ettikleri bilinmektedir. Hücrede çile çeken dervişin bu mekanın darlığı ve zikirde ayak uzatmanın edep dışı görülmesi sebebiyle belli tarikat eşyalarını kullandığı görülmektedir. Çile sürecinde derviş, oturma vaziyetinde durup, uyumamak için bir kayışı boynuna takarak ucunu da ayaklarına bağlamıştır, bu eşyaya “zikir kemerî”, “çile kayışı”

⁴¹ Yahya Ağâh b. Salih el-İstanbulî, *Mecmu'atü'z-Zara'if Sandukatu'l-ma'arif. Tarikat Kıyafetlerinde Sembolizm*, 217.

⁴² Yahya Ağâh b. Salih el-İstanbulî, *Mecmu'atü'z-Zara'if Sandukatu'l-ma'arif. Tarikat Kıyafetlerinde Sembolizm*, 218.

⁴³ Yahya Ağâh b. Salih el-İstanbulî, *Mecmu'atü'z-Zara'if Sandukatu'l-ma'arif. Tarikat Kıyafetlerinde Sembolizm*, 219.

⁴⁴ Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, 91.

⁴⁵ Yahya Ağâh b. Salih el-İstanbulî, *Mecmu'atü'z-Zara'if Sandukatu'l-ma'arif. Tarikat Kıyafetlerinde Sembolizm*, 2002, 138; Atasoy, *Derviş Çeyizi Türkiye'de Tarikat Giyim Kuşam Tarihi*, 228.

⁴⁶ Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, 229.

veya “çile kolonu” denilmiştir.⁴⁷ Zikir kemeri ve çile kolonu, tekkelerde tarikat erbabının zikirlerde kullandığı ve sembolik anlamlar yüklediği tarikat eşyaları arasında bulunmaktadır.

Tekkeye ait 2 zikir kemeri bulunmaktadır.

1 Numaralı Zikir Kemerinin Kataloğu

Zikir Kemerinin, uzunluğu 68cm. genişliği (şerit) 4cm. dir. Kemerin ahşap kısmı 29cm. dir (Şekil 14). Malzeme olarak kutnu kumaş (atkısı pamuk, çözücü ipek kumaş), krem ve kahverengi tonları kullanılmıştır. Kemerin alt ve üstündeki ince bordür kumaş (pamuklu) çuhadandır. Yapım tekniği dokuma, süsleme tekniği işlemidir.

Kemerin iki ucundaki bitiş kısmı içeriye doğru yaklaşık 3 cm. katlanarak dikilmiştir. Bu kısma silindirik gövdeye sahip ahşaptan bir çubuk takılmıştır. Çubukta belli aralıklarla siyah renkli dairevi çizgiler bulunmaktadır. Kemerin dışa bakan yüzü eşit aralıklarla verev yapılmış zincir kompozisyonu ve aralarda küçük çizgilerden oluşan bir kompozisyon görülmektedir. Kemerin iç kısmı düzdür.

2 Numaralı Zikir Kemerinin Kataloğu

Zikir Kemerini, uzunluk 68cm. genişlik(şerit) 6cm. demir kısmı 27cm. ölçülerindedir (Şekil 15). Malzeme olarak deri ve ip kullanılmıştır. Yapım tekniği kalıp, süsleme tekniği işlemidir.

Kemerin iki ucundaki bitiş kısmından içeriye doğru birer kumaş parçası katlanarak dikilmiştir. Bunların içinden geçen demir birer halka, yarım elips şeklinde ortasında delik bulunan bir demir parçasının iki ucundaki kıvrımlı dairenin içine geçirilmiştir. Kemerin orta kısmına gelen bölümde, eşit ölçüde yan yana yapılmış bordo, yeşil ipek püsküller bulunmaktadır.

1.9.Tespîh

Arapça subhan kökünden türeyen tespih kelimesi “Allah’ı tenzih ve takdis etmek”, Hakk’ın her türlü kusurdan ve noksandan uzak olduğunu dile getirmek anlamına gelmektedir.⁴⁸

Kur’an-ı Kerimde bazı ayetlerde⁴⁹ Allah’ı zikretmek, tespih etmek ile aynı anlama geldiğinden tespih, Anadolu tasavvuf kültüründe zikir anlamına gelmiş ve tekkelerde tarikat erbabının “Allah’ı” anmada kullandığı bir ibadet eşyası olmuştur.

Tekkeye ait 1 tespih bulunmaktadır.

Tespîhin Kataloğu

Tespîh, uzunluk 154cm. imame uzunluğu 32cm. tane büyüklüğü 1 ve 2,5cm.

⁴⁷ Yahya Ağâh b. Salih el-İstanbulî, *Mecmu’atü’z-Zara’if Sandukatu’l-ma’arif. Tarikat Kıyafetlerinde Sembolizm*, 220-221.

⁴⁸ Ayverdi, *Kubbealtı Lugati*, 3139; Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, 271.

⁴⁹Reşat Öngören, “Zikir”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 44/409-412, Metin Yurdağür, “Tespîh”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2011), 40/527-528; Kur’an-ı Kerim Meali, (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayını, 2010), el-A’râf 7/205; el-Ahzâb 33/41-42, er-Ra’d 13/13; el-İsra 17/44; el-Hac 22/18; en-Nur 24/41; er-Rahman 55/6; el-Haşr 59/24).

ölçülerindedir (Şekil 17). Ahşap malzemededen oyma tekniğinde yapılmıştır. Süslemede kazıma ve kabartma teknikleri kullanılmıştır.

İmamesi açık kahve, tespih taneleri açık ve koyu kahvedir. İmamesi şişkin ve armudi biçimde yapılmıştır ve bir bilezik vardır. İmamenin üstte devamında on tane aynı büyüklükte boncuk ve imameye benzeyen bir parça bulunmaktadır. 210 adet tespih tanelerinden bir kısmı basık dairevi, bir kısmı da küpün köşelerinin yuvarlatılmasıyla köşeli daire şeklinde yapılmıştır.

1.10.Seccâde

Arapça bir kelime olup üzerinde bir kişinin namaz kılacağı büyüklükte, halı, kilim, kumaş ve hasırdan yapılmış, daha çok dikdörtgen biçimindeki yaygı, namazlıktır.⁵⁰ Seccâde kullanmak Hz.Muhammed'in sünneti olarak görülmüş ve daha sonraki dönemlerde sufiler tarafından kullanılmıştır. Tasavvufta post nişin-postta oturan anlamında kullanılan "seccâde şeyhi" tabiri kullanılmıştır ve şeyhler tekke-lerde seccade ve post üzerinde oturdukları için bu isimle anılmışlardır.⁵¹

Tasavvuf geleneğinde seccâde, secde ederek Allah'a yaklaşmak, yalvarmak, dua ve niyaz etme yeri olarak görülmüş ve bu çerçevede seccadeye manevi anlamlar yüklenmiştir.⁵² Dergâha ait 1 seccâde bulunmaktadır.

Seccadenin Kataloğu

Seccade, 156x99cm. ölçülerindedir (Şekil 18). İpek ve yün ip kullanılarak, dokuma tekniğinde yapılmıştır.

Dikdörtgen bir şekle sahip seccadenin, en dışında geniş bir bordür dört yanını çevrelemektedir. Bordürün içinde kırmızı, sarı, pembe, turuncu, siyah renkler kullanılarak geometrik ve bitkisel süslemeler yapılmıştır. Süslemede iki farklı kompozisyonun ardışık olarak birbirini takip etmesiyle oluşan bir düzenleme görülmektedir.

İlk kompozisyonda ortada dilimli yapılmış bir daire, onun içinde iç içe yapılmış üç sekizgen bulunmaktadır. Bu kompozisyonun etrafında kıvrık dal ve beş kollu çiçeklerle yapılmış bitkisel bir süsleme yer almaktadır. İkinci kompozisyonda ortada bir sekizgen, sekizgenin üst alt, sağ ve soldaki kenarları bir ok ucu gibi, bunların aralarında kalan kısımlarda köşeli yapılmıştır. Bu kompozisyonun içinde ve etrafında üç kollu yapraklar ve kıvrık dallar ile yapılmış bir düzenleme görülmektedir.

Seccadeyi dört yandan çevreleyen geniş bordürün iç ve dış kısmında iki yanda aynı şekilde yapılmış ince birer bordür dört bir yandan çevrelemektedir. Kırmızı zemin üzerinde zikzaklar ve bunların aralarındaki dörtgen küçük motiflerden oluşan bir süsleme görülmektedir.

Seccadenin orta kısmındaki geniş yüzeyin ortasında sekizgen bir düzenleme vardır. Bunun tam ortasında her biri bir yaprak gibi yapılmış sekiz kollu bir rozet

⁵⁰ Ayverdi, *Kubbealtı Lugati*, 2070.

⁵¹ Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, 230.

⁵² Gündüzöz, "Tasavvuf Kültüründe Hırka, Alem ve Seccade", 80.

motifi yer almıştır. Etrafında ise siyah zemin üzerinde kırmızı, pembe, sarı, turuncu, mavi renklerle yaprak ve çiçeklerden oluşan bir bitkisel süsleme bulunmaktadır. Bu kompozisyonun etrafında beyaz zemin üzerinde kırmızı, pembe, sarı, turuncu, mavi, yeşil renklerle yapılmış kıvrık dal, yaprak ve çiçek motiflerinden oluşan bitkisel bir süsleme görülmektedir. Dikdörtgen seccadenin iki kısa kenarında beyaz renkli saçaklar bulunmaktadır.

1.11. Levhalar

Arapça kökenli bir kelime olan levha, çerçeveye geçirilerek duvara asılan güzel yazı anlamında kullanılmıştır. Tekkelerde özellikle âyet, hadis veya dini olarak önemli kişilerin meşhur sözlerinin Arap harfleriyle güzel yazı örnekleri olarak yazılıp çerçevelenmiş ve asılmış hali olarak karşımıza çıkmaktadır.⁵³

Tekkeye ait 3 adet levha bulunmaktadır.

1 Numaralı Levhanın Kataloğu

Levhanın çapı, 23cm. dir (Şekil 19). Alçı malzemeden kalıpla yapılmıştır. Süslemede kabartma tekniği kullanılmıştır.

Daire şeklinde yapılan levha, iç içe dört daire biçimindeki ince düz bordürle dıştan içe doğru çerçeve oluşturmaktadır. En dıştaki ince düz bordür siyaha boyanmıştır. Onun hemen içindeki bordür biraz daha geniş yapılmış olup yeşil renge boyanmıştır. Bu bordürde eşit aralıklarla yapılmış yan yana iki çizgiyle ayrılan aynı genişlikte dikdörtgen bölümler yer almaktadır ve her bölümde bir harf ve bir sayı yazmaktadır. Bu bölümün içinde kalan iki ince bordürden dıştaki siyaha içteki ise yeşile boyanmıştır. Levhanın ortasında kalan geniş dairede, kırmızı zemin üzerinde hafif kabartma şeklinde yazılmış yazılar mevcuttur ve siyaha boyanmıştır. Levhanın tepesinde, levhayı asmak için açılmış küçük bir delik bulunmaktadır.

Levhada en içteki dairede;

“وَأَنْ لَيْسَ لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعَى” Necm Suresi, 39. Ayet

“Ve en leyse li'l-insani illâ mâseâ” âyeti yazılıdır.

Meali: “İnsan için ancak çalıştığı vardır.”

2 Numaralı Levhanın Kataloğu

Levhanın boyu 23,5cm. dir (Şekil 20). Alçı malzemeden kalıpla yapılmıştır. Süslemede kabartma tekniği kullanılmıştır.

Levha gövdesi damla şekline benzemektedir ve iç içe iki damla biçimi ince düz bir bordürle çerçeve oluşturmaktadır. Gövdenin ortasında kalan damla şeklindeki bölümde kırmızı zemin üzerinde hafif kabartma şeklinde yazılmış yazılar mevcuttur. Bu bölümü ince beyaz bir çerçeve çevrelemektedir. Bunun hemen dışında biraz daha geniş tutulmuş yeşile boyanmış düz damla şeklinde bir bordür ve en dışta ise daha ince yapılmış siyaha boyanmış damla şeklindeki bordürle oluşturulan bir çerçeve görülmektedir. Levhanın üst kısmındaki sivri bölümün hemen altında, levhayı asmak için açılmış karşılıklı iki küçük delik bulunmaktadır.

⁵³ Ayverdi, *Kubbealtı Lugati*,1864 .

Levhada en içteki dairede; “Makam-ı İbrahim Halilullah مقام ابراهيم خليل الله 1920” yazılıdır.

3 Numaralı Levhanın Kataloğu

Levha, 16x25cm. ölçülerindedir (Şekil 21). Malzeme olarak kağıt ve ahşap kullanılarak kalıp tekniğinde yapılmıştır. Süslemesi boyadır.

Levha dikdörtgen ahşap bir çerçeve içerisinde, beyaz kağıt üzerine yazılmıştır. Yazılardaki harflerin içi siyah kalem ile boyanmıştır. Levhanın içindeki yüzey yatay olarak dört bölüme ayrılmıştır. Üstteki üç bordür birbirine eşit genişlikte olup en alttaki bordür bunların yarısı genişliğindedir. Altıgen şeklindeki bordürlerin içinde yazı şeritleri yer almaktadır. Levhanın sağ ve sol kenarlarında aynı büyüklükteki yarım palmet motiflerinin yan yana sıralanmasıyla yapılmış kenar süslemesi görülmektedir. Süslemede yeşil zemin üzerinde siyah renk kullanarak yapılmış kıvrık dal ve rumi motifleri ile pembe renk ile yapılmış palmet motifleri bulunmaktadır.

Levhada aşağıdaki beyitler yazılıdır;

“Meded ey Şâh-ı Hakikat-ı âlem-i Kayyûm-ı Lâhût

Cevher-i yekta Dede Osman Avni-i Velî

Ve Sultan Dede Mustafa Nuri

Yadigar-ı Mustafa Asım sene 1325/1907-8, Muhammed Ali

2.Değerlendirme

Tarikatlarda kullanım ve giyim eşyası olarak görülen ve her tarikata göre özel şekiller alan “tarikat eşyaları”, tasavvuf hayatının yaşandığı mekânlar olan tekkelerde sembolik anlamlar içeren somut birer nesne olarak yer almışlardır. Cihaz-ı tarikat diye de ifade edilen bu eşyalar, tasavvuf erbabı tarafından manevi anlamlar yüklenerek, dervişlerin manevi olgunluğa ulaşmasında somut hale getirilmiş sembolik unsurlardır.

Urfa Dede Osman Avni tekkesinde bir kısmı şeyhe ait olan, 1 tâc,1 külah, 2 kemer, bir kısmı da tekkeye ait olan, 4 alem, 3 şamdan-çerağ, 1 lamba,1 mütteka, 1 keşkül, 1 asa-şesper, 1 tespih, 3 levha, 1 seccade olmak üzere toplam 20 tarikat eşyası malzeme, teknik, biçim, süsleme, kitabe ve tarih olarak incelenip değerlendirilmiştir.

2.1. Malzeme ve Teknik

İncelenen tarikat eşyalarında kullanılan malzemeler, maden, ahşap, kumaş-yün, porselen ve alçıdır.

2.1.1.Madeni Eşyalar: Alemler ve şamdan-çerağlarda madeni malzeme kullanılmıştır. 1 ve 3 numaralı alem pirinç, 2 numaralı alem bakır ve 4 numaralı alem demir malzemeden yapılmıştır (Şekil 1,2,3,4). Alemlerin tamamının yapım tekniği dökümdür, süsleme tekniği 1, 2 ve 4 numaralı alemlerde ajur (delik işi), 3 numaralı alemde kazıma ve kabartma teknikleridir. (Şekil 1,2,3). Şamdan-çerağlarda malzeme pirinçtir ve yapım tekniği dökümdür, süsleme tekniği olarak da kazıma ve kabartma tekniklerinin kullanıldığı görülmektedir (Şekil 8,9,10).

2.1.2.Ahşap Eşyalar: Keşkül, hindistan cevizi ağacından, ahşap oyma tekniğinde yapılmıştır (Şekil 11). Asa-şesşer, abanoz ağacından ahşap oyma tekniğinde yapılmış ve süslemesinde kabartma tekniği uygulanmıştır (Şekil 13). Müttekanın yapımında, ahşap oyma tekniği, süslemesinde ise kazıma ve kabartma teknikleri kullanılmıştır (Şekil 12).Tespah, ahşaptan oyma tekniğinde üretilmiş olup süslemesinde kazıma ve kabartma teknikleri görülmektedir (Şekil 17).

2.1.3.Kumaş ve Yün Eşyalar: Tâc-ı şerif, keten, pamuk, yün, tülbent malzemeler kullanılarak dokunmuş, üzerindeki süslemeler ise işleme tekniğiyle yapılmıştır (Şekil 5,6). Başlık olarak kullanılan külahta, keçeden dövme tekniği uygulanmıştır (Şekil 7). 1 numaralı zikir kemeri kutnu kumaştan dokunmuş, üzerindeki süslemeler işleme tekniğiyle işlenmiştir. (Şekil 14). 2 numaralı zikir kemerinde malzeme olarak deri ve ip kullanılmış (Şekil 15), seccade ise, ipek ve yün ip kullanılarak dokunmuştur (Şekil 18).

2.1.4.Porselen Eşyalar: Lamba-çerağ, porselen, pirinç ve cam malzemenen, döküm tekniğinde üretilmiştir. Üzerindeki süslemelerde kazıma ve kabartma teknikleri kullanılmıştır (Şekil 16).

2.1.5.Alçı eşyalar: 1 ve 2 numaralı levhalar, alçı malzemenen kalıpla yapılmışlardır, bu eşyalardaki süslemede kabartma tekniği uygulanmıştır (Şekil 19,20). 3 numaralı levha, kağıt ve ahşap kullanılarak boyama tekniğiyle yapılmıştır (Şekil 21).

2.2.Süsleme

İncelenen tarikat eşyalarında, süsleme olarak bitkisel, geometrik, nesneli motif ve yazı görülmektedir. 1, 2 ve 4 numaralı alemler ile 2 numaralı levhada sadece yazı bulunmaktadır, 3 numaralı alem ve 3 numaralı levhada yazı ve bitkisel motiflerden oluşan süsleme mevcuttur. Tac-ı şerifte, süsleme bitkisel, geometrik ve nesneli motiflerden oluşmuştur. Lamba ve seccadede, bitkisel, geometrik motifler bir arada yer almaktadır. 1 numaralı zikir kemerinde sadece geometrik motifler, 1 numaralı levhada da yazı ve geometrik şekillerden oluşan bir süsleme tasvir edilmiştir.

2.2.1.Bitkisel Motif ve Kompozisyonlardan Oluşan Süsleme;

Bitkisel motifleri palmet, rumi, kıvrık dallar, çiçekler, yapraklar oluşturmaktadır. Bu motiflerle yapılan kompozisyonlar, tarikat eşyalarının bir kısmında uygulanmıştır.

3 numaralı alemin yüzeyinde (Şekil 3), kıvrık dallar arasında yer alan palmet ve rumi motiflerinden oluşan bir süsleme, 4 numaralı alemde (Şekil 4), küçük yaprak motifleri ile yapılmış bir kompozisyon yer almaktadır. 3 numaralı levhada aynı büyüklükteki yarım palmet motiflerinin yan yana sıralanmasıyla yapılmış süsleme görülmektedir (Şekil 21). İncelediğimiz şamdan-çerağlar süsleme bakımından birbirleriyle benzerdir, bunların üzerlerinde irili ufaklı yaprak motifleriyle tasvir edilmiş bitkisel kompozisyonlar (Şekil 8,9) ve lale motifine benzer motifler bulunmaktadır (Şekil 8,9).

Gaz lambasında, farklı büyüklüklerde yapılmış yaprak motifleri, beş kollu çi-

çek, kıvrık dallar ve aynı büyüklükteki palmetlerin belli aralıklarla yan yana yapılmasıyla oluşan kompozisyonlar yer almaktadır (Şekil 16).

2.2.2. Geometrik Motif ve Kompozisyonlardan Oluşan Süsleme;

Geometrik motifleri “v” şeklindeki şeritler, iç içe ve yan yana yapılmış daireler, baklava motifine benzeyen düzenlemeler, zincir kompozisyonu ve düz çizgiler oluşturmaktadır.

Tâcın tepe kısmında v şeklindeki şeritlerden oluşan bir düzenleme (Şekil 5) ve şeritlerin çerçevesini oluşturan zincir kompozisyonu görülmektedir. Tâcın tepesinin ortasında zincirle iç içe yapılmış iki küçük daire motifi ve bunun içinde sekiz kollu bir rozet motif bulunmaktadır (Şekil 5).

Şamdan-çerağlarda, aynı büyüklükte yan yana yapılmış dairelerden oluşan bir düzenleme mevcuttur (Şekil 8,9).

Lambanın gövde kısmı, aralarında ince çizgiler bulunan aynı büyüklükte yan yana etrafı tırtıklı yapılmış baklava motifine benzeyen bir kompozisyon, düz çizgiler ve yan yana yapılmış küçük dairelerden oluşan geometrik motiflerle süslenmiştir (Şekil 16).

2 numaralı zikir kemerindeki süslemede, eşit aralıklarla vev yapılımış zincir kompozisyonu ve aralarda küçük çizgilerden oluşan geometrik bir kompozisyondan oluşmaktadır (Şekil 14).

2.2.3. Nesneli Süsleme

Tac-ı şerife üstten bakıldığında tepesinin orta kısmında, iç içe yapılmış iki küçük daire motifi ve bunun içerisinde sekiz kollu kadiri gülü bulunmaktadır (Şekil 5).

Tarikatlarda gül mühürlere, kaynağı Hz.Peygamber’e dayandırılarak sembolik anlamlar yüklenmiştir.⁵⁴ Hz.Peygamber’in sembolü olarak gülün görülmesi, sufi tacında da gül motifinin tasvir edilmesine sebep olmuştur.⁵⁵

2.2.4. Yazı

Tarikat eşyalarından alemler ve levhalar üzerinde yazı yer almaktadır. Görülen bu yazıların içeriği, ayet, Kelime-i Tevhid, Allah, maşallah, tarikat şeyhi ismi, makam ismi ve tarihlerden oluşmaktadır.

1 numaralı alemde

“**Kelime-i Tevhid**”, “la ilahe illallah Muhammedün resûlullah” (Allah’tan başka Tanrı yoktur, Muhammed Allah’ın elçisidir) yazılıdır (Şekil 1).

2 numaralı alemde

⁵⁴ Yahya Agâh b. Salih el-İstanbulî, *Mecmu’atü’z-Zara’if Sandukatu’l-ma’arif. Tarikat Kıyafetlerinde Sembolizm*, 203,215.

⁵⁵ Kara, “Gül Risâlesi”, 12.

“**Allah**” yazılıdır (Şekil 2)

3 numaralı alemde

“ Seyyid Ahmed Rufai,

“**Saff Suresi 13.ayet**” , “Nasrun minallahi ve fethun karib” (Allah’tan yardım ve yakın bir fetih. Müminleri (bunlarla) müjdele) yazılıdır (Şekil 3)

4 numaralı alemde

“**Maşallah**” yazılıdır (Şekil 4)

1 numaralı levhada

“**Necm Suresi, 39. Ayet**”, “Ve en leyse li’l-insani illâ mâseâ” (İnsan için ancak çalıştığı vardır) yazılıdır (Şekil 19)

2 numaralı levhada

“Makam-ı İbrahim Halillullah” ve 1920 tarihi yazmaktadır (Şekil 20).

3 numaralı levhada

“Meded ey Şâh-ı Hakikat-ı âlem-i Kayyûm-ı Lâhût

Cevher-i yekta Dede Osman Avni-i Velî

Ve Sultan Dede Mustafa Nuri

Yadigar-ı Mustafa Asım sene 1325/1907-8, Muhammed Ali” yazılıdır (Şekil 21).

2.3.Tarihlendirme

Tarikat eşyalarından 2 levha üzerinde tarih ibaresi bulunmaktadır. Bunlardaki en erken tarih 3 numaralı levhada 1325/1907-1908’dir.

Diğer tarikat eşyalarında tarih yazılmamasına rağmen bu eşyaların 19.yüzyılın sonunda yaşamış olan Dede Osman Avni’ye ve onun mensup olduğu tarikata ait olması, ayrıca biçim, malzeme, teknik, yazı gibi özellikleriyle aynı dönem Osmanlı’nın diğer merkezlerindeki tarikat eşyalarına benzerlik göstermesi⁵⁶ sebebiyle tarikat eşyalarının tamamını 19.yüzyıl sonu ve 20.yüzyıl başına tarihlendirmek mümkündür.

Sonuç

Tasavvuf kültüründe her tarikatın, mensuplarına mistik olanı anlatmak için kullandığı bazı semboller görülmektedir. Tekkelerde cihaz-ı tarikat adı verilen, giyim ve kullanım eşyası olarak öne çıkan tarikat eşyaları da bu sembolizmin somut hale getirilmiş birer yansıması olarak karşımıza çıkmaktadır.

Urfa’da Osmanlı’nın son döneminde yaşamış önemli bir Kadiri şeyhi olan Dede Osman Avni tekkesine ait toplam 20 adet tarikat eşyası çalışmamızda incelenmiş ve değerlendirilmiştir. Bu tekkede üzerinde tarih yazılı olan en erken tarihli tarikat eşyası (3 numaralı levha) 1325/1907-1908 tarihlidir.

⁵⁶ Atasoy, *Derviş Çeyizi Türkiye’de Tarikat Giyim Kuşam Tarihi*.

Dede Osman Avni tekkesine ait tarikat eşyalarında, maden, ahşap, kumaş, yün, porselen ve alçı malzemeler kullanılmıştır. Yapım tekniği olarak döküm, dövme, oyma, kalıp, süsleme ve yazılarda ise kazıma, kabartma, delik işi teknikleri görülmektedir. Süslemelerdeki kompozisyonlar bitkisel ve geometrik motiflerden oluşmaktadır, eşyaların bazılarında yazı yer almaktadır, görülen yazıların büyük bir kısmı dini içeriklidir.

Tarikat eşyaları, tasavvuf erbabı tarafından gündelik hayatta kullanılan birer eşya olmanın yanı sıra, o tarikatın inançlarına uygun biçimde derin anlamlar taşıyan sembolik figürler olarak da zikir ve merasimlerde kullanılmıştır. İncelenen Dede Osman Avni Tekkesine ait tarikat eşyalarında da, tasavvuf kültürünün bu yoğun ve derinlikli anlatımları açıkça görülmektedir.

Author Contributions / Yazarların Katkısı: In the each of th conceptualization, methodology, software, investigation, writing review, editing and discussion processes, each author's contribution rate is 50%. / Kavramsallaştırma, metodoloji, yazılım, araştırma, metin taslağının hazırlanması, metnin yazılması ve tartışma süreçlerinin her birinde, her bir yazarın katkı oranı %50'dir

Funding / Finansman: This research received no external funding. / Bu araştırma herhangi bir dış fon almamıştır.

Conflicts of Interest / Çıkar Çatışması: The author declare no conflict of interest. / Yazar, herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan eder.

Kaynakça

- Arseven, Celal Esat. *Sanat Ansiklopedisi*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1983.
- Atasoy, Nurhan. *Derviş Çeyizi Türkiye'de Tarikat Giyim Kuşam Tarihi*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2005.
- Ayverdi, İlhan. *Kubbealtı Lugati*. İstanbul: Mas Matbaacılık, 2006.
- Bozkurt, Nebi. "Kandil", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 24/299-300. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- Cebecioğlu, Ethem. *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*. İstanbul: Ağaç Kitabevi Yayınları, 2009.
- Ceyhan, Semih. "Taç". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 39/362-365. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Devellioğlu, Ferit. *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lugat*. Ankara: Aydın Kitabevi, 1998.
- Evliya Çelebi. *Seyahatnâme*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2000.
- Göktaş Kaya, Lütfiye. "Mevlevilik Felsefesinden Yola Çıkararak Din-Sanat İlişkisi". *Türk Kültürü, Edebiyatı ve Sanatında Mevlâna ve Mevlevîlik*. Ulusal Sempozyum Bildiriler Kitabı(2007), 477-486.
- Gölpınarlı, Abdülbaki. *Tasavvuftan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri*. İstanbul: İnkılap ve Aka Kitabevi, 1977.
- Güler, Gül. "Urfa Dede Avni Haziresindeki Tarihi Mezar Taşları". *Sufi Araştırmaları Dergisi*5(9) (2014),63-99.
- Güler, Gül. "Mevlevi Ve Bektaşî Tarikatlarına Ait Bir Grup Bayrak Ve Sancak Alemi". *Journal Of TurkishStudies*13/10 (2018), 353-370.
- Güler, Gül. "Urfa Dede Osman Avni Dergâhına Ait Sancaklar". *İstem* 38 (2021), 217-246.
- Gündüzöz, Güldane. *Tasavvuf Kültüründe Tâc Sembolizmi*. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2016.
- Gündüzöz, Güldane. "Tasavvuf Kültüründe Hırka, Alem ve Seccade". *Akademik Bakış Dergisi*

- 64 (2017), 79-94.
- İsfahani, Ragıp. *Mu'cem Müfredat El Faz El-Kur'an*. Beyrut:1972.
- Kara, Mustafa. "Gül Risâlesi". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*5(1993),11-23.
- Koçu, Reşat Ekrem. *Türk Giyim Kuşam ve Süsleme Sözlüğü*. Ankara: Sümerbank Yayınları, 1967.
- Kur'an-ı Kerim Meali. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2010.
- Öngören, Reşat. "Zikir", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 44/409-412, İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- Pakalın, Mehmet Zeki. "Tâc Giydirmek". *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, c. III, İstanbul: Maarif Basımevi, 1954, 371-372.
- Tahralı, Mustafa. "Rifâiyye". *Türkiye'de Tarikatlar Tarih ve Kültür*. Ed. Semih Ceyhan, İstanbul: İSAM Yayınları, 2015.
- Taş, Yasin. *Kadı Sicillerine Göre XIX. Asrın İkinci Yarısında Urfa'da Sosyal Hayat*.İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2013.
- Tenik, Ali. "Urfa'da Her Gün Yad Edilen Bir Kadiri Şeyhi: Dede Osman Avni". *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 40 (2018), 31-49.
- Yahyâ Âgâh b.Sâlih el-İstanbulî, *Mecmu'atü'z-Zara'if Sandukatu'l-ma'arif. Tarikat Kıyafetlerinde Sembolizm*. Çev.Serhan Tayşi, İstanbul: Ocak Yayınları, 2002. s. 291.
- Yazıcı,Tahsin. "Derviş", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 9/188-190, İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- Yurdagür, Metin."Tesbih", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 40/527-28, İstanbul: TDV Yayınları, 2011

Şekiller

Şekil 1: 1 nolu aleme

Şekil 2: 2 nolu alem

Şekil 3: 3 nolu alem

Şekil 4: 4 nolu alem

Şekil 5: Tac

Şekil 6: Tac

Şekil 7: Kùlah

Şekil 8: 1 nolu şamdan-çerağ

Şekil 9: 2 nolu şamdan-çerağ

Şekil 10: 3 nolu şamdan-çerağ

Şekil 11: Keşkül

Şekil 12: Mütteka

Şekil 13: Asa-şesper

Şekil 14: Zikir Kemer

Şekil 15: Zikir Kemer

Şekil 16: Lamba

Şekil 17: Tesbih

Şekil 18: Seccade

Şekil 19: 1 nolu levha

Şekil 20: 2 nolu levha

Şekil 21: 3 nolu levha